

ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Висвітлено проблему єдності українських земель у творчій спадщині М. Грушевського.

In the article light upon is problem of consolidation Ukrainian lands in Grushevsky's scientific investigation.

Громадсько-політична діяльність М. Грушевського мала загальноукраїнське значення. Велику увагу вчений приділяв проблемі єдності українських земель, адже тоді територія нашої держави була розірвана між двома імперіями: Російською та Австро-Угорською. Політичні наслідки тієї епохи ми відчуваємо і сьогодні, так як питання об'єднання України залишається і тепер особливо актуальним.

М. Грушевський своєю політичною, науковою та культурною діяльністю сприяв зближенню Галичини та Наддніпрянщини. Даний аспект його біографії знайшов відображення в працях І. Крип'якевича [7], Л. Винара та ін. [1].

Мета нашої статті – проаналізувати публіцистичні праці вченого та його практичні заходи, спрямовані на подолання регіональних розбіжностей серед українців, які існували на початку ХХ ст.

Життя і творчість М. Грушевського були тісно пов'язані як із Галичиною, так і з Наддніпрянщиною. Він народився на Холмщині, дитинство його пройшло на Кавказі. Навчався майбутній історик у Київському університеті. У 1894 р. М. Грушевського запросили до Львова професором на новостворену кафедру східноєвропейської історії. З того часу його життя майже 20 років було тісно пов'язане з Галичиною. Тут розпочалася активна громадсько-політична діяльність вченого, були написані перші томи "Історії – Русі". У 1897 р. М. Грушевський очолив Наукове товариство ім. Шевченка, став головним редактором часопису "Літературно-науковий вісник". До роботи в цих установах він залучав учених та літераторів з Наддніпрянської України. Серед яких були Б. Грінченко, О. Лотоцький, М. Коцюбинський.

Крім цього, М. Грушевський намагався поширити вплив громадських установ на Велику Україну. Значний суспільний резонанс мала відмова НТШ взяти участь в Археологічному з'їзді, який відбувся в 1899 р. в Києві, через те, що там заборонили читати доповіді українською мовою.

Революція 1905 р. сприяла послабленню політичного режиму в Російській імперії, там з'являються українські газети, журнали, почали діяти культурно-освітні установи. М. Грушевський у нових політичних умовах, намагався налагодити тісну співпрацю між галицькими та наддніпрянськими українцями. Проблема єдності українських земель він неодноразово піднімав у своїх публіцистичних працях. Даній темі присвячено статтю "Галичина і Україна", яка з'явилася на сторінках "Літературно-наукового вісника" у грудні 1906 р. У ній учений торкається досить важливої проблеми взаємовідносин галичан і наддніпрянців у нових умовах. Зокрема, учений вказує на прояви наддніпрянського партикуляризму, серед окремих культурних діячів, на їхню нехоть до "галицької мови" та заклики скинути вплив галицької літератури та ін. М. Грушевський вважав такі настрої дуже небезпечними. На його думку це загрожує українцям національною смертю, щоб її уникнути, вони "мусять всю енергію вкласти в те, аби відіграти національне почуття, і з ним – почуття національної спільності, солідарності з ріжних частин українського народу, та сконцентрувати, можливо, систематично і планово, національні сили тих ріжних частин на спільній національній роботі, яку нам висувають біжучі події на порядок дня" [2, с. 378–379]. Далі вчений наго-

лошує, що в інтересах українського національного розвитку потрібне об'єднання всіх національних сил, а не роздмухування різниці. В іншому випадку це може призвести до повного відокремлення різних регіонів України. Особливо М. Грушевського турбувала проблема мови, бажання окремих діячів творити літературу на діалектах власної губернії. У перспективі, на думку вченого, може витворитися дві національності на одній етнографічній основі, подібно як серби і хорвати [2, с. 380]. Окрему увагу історик звертає на Галичину. "Вона повинна напружити всі сили, аби зістатись у найтіснішій контексті з Україною, лишитися нероздільною національною частию в національній русі, активним учасником в культурній українській роботі. В її спеціальних інтересах лежить створення сильної української культури, сильної української нації" [2, с. 381]. Віддаючи належне Галичині за її заслуги на ниві українського національного відродження, М. Грушевський наголошує, що "постійним культурним і національним центром всеукраїнським може бути тільки історичний центр – Київ, всі інші могли бути тільки епізодами. Допомогти концентрації культурної роботи в тім центрі – се обов'язок всіх частей української землі..." [2, с. 381].

Коли внаслідок революції 1905 р. з'явилися умови для громадської роботи на Наддніпрянській Україні, М. Грушевський прагне перенести туди діяльність установ, які функціонували раніше в Галичині. Першим його кроком у цьому напрямі стало видання часопису "Літературно-науковий вісник" у Києві, яке розпочалося в 1907 р. Варто зазначити, що крім цензурних утисків учений зіткнувся з різкою протидією окремих діячів з Великої України. Особливо активно виступав проти нього Б. Грінченко. Він доводив, що журнал, який ведеться галичанином І. Франком та погаличанином М. Грушевським не матиме на Україні успіху, що тут треба журналу, який би вели тутешні українці" [8, с. 83]. До того ж він нападав у газеті "Рада" на галичан за їхню неукраїнську мову, відмовився друкувати там статтю про сорокарічний ювілей історика.

У Галичині також не всі були задоволені перенесенням "Літературно-наукового вісника" до Києва. "Дуже мене розстроїла апатія і пасивність Франка до ЛНВ" [6, с. 19], – зазначив із цього приводу вчений. Переорієнтація М. Грушевського із Львова на Київ призвела до напруження відносин між І. Франком, хоча перед цим їх зв'язувала багатолітня дружба.

Однак, незважаючи на всі перешкоди, у січні 1907 р. вийшов перший номер часопису в Києві. У передмові до нього М. Грушевський наголошував, що "Літературно-науковий вісник" має бути всеукраїнським журналом, "де б живим словом озивався буквинець до слобожанина, кубанець до галичанина, де піддержувались духовна зв'язь різних частин нашої землі" [4, с. 331]. Щоб подолати регіональні розбіжності, учений закликає своїх читачів "навчитись стояти вище тих політичних, релігійних, культурних меж, які їх ділять" [4, с. 330].

Варто зазначити, що "Літературно-науковий вісник" успішно виконував поставлене перед ним завдання, гуртуючи українців з різних земель. Не дуже прихильний до журналу соціал-демократ С. Петлюра змушений був визнати його прогресивне значення для українського громадянства. "На нашу думку ідею всеукраїнського журналу не тільки з територіального, а й з ідейного боку

не можна здійснити", – писав він. Українське громадянство поділене на різні класи, ідейні течії, і кожна з цих теорій вимагає своєї журнальної трибуни, свого власного органу. Логіка розвитку цих течій незабаром покличе до життя нові органи журнальної преси. Однак тепер можна не признати, що редакція "ЛНВ" доволі завзято намагається здійснити свою мету. Вона залучила (з переїздом зі Львова до Києва) нових співробітників, здебільшого з російської України, зробила зі свого журналу доволі живий і цікавий орган" [8, с. 127].

Наступним кроком у напрямі національної консолідації стало відкриття в Києві в 1908 р. Українського наукового товариства, яке було створене на зразок Львівського НТШ. М. Грушевський у своїй особі поєднував обидві установи, сприяв розвитку науки в усій Україні. На його думку "се був міцніший, ніж коли-небудь організаційний вузол, який зв'язував культурне життя половини – нероздільної, хоч і розділеної політичними кордонами України. Львівське товариство, здвигнене 35 літ перед тим силами і засобами не тільки Наддніпрянської України, помагало тепер підняти таке ж і ще більше огнище в Києві – віддавало Наддніпрянській Україні свій борг, і се була важна в своїх наслідках маніфестація" [3, с. 8–9].

Отже, перенесення видання "Літературно-наукового вісника" зі Львова до Києва, створення Українського наукового товариства сприяли зближенню української інтелігенції з різних регіонів, кристалізації української літературної мови. Проблемі мови М. Грушевський завжди приділяв великого значення. У статті "За слова і букви" вчений піддав критиці ту частину інтелігенції, яка не приймала правопису та слів з Галичини. Вони докоряли історика за те, що він огаличанює справжніх українців і селяни такої мови не сприймають і не розуміють. М. Грушевський рішуче відкидав подібні закиди. Він зазначав, що серед передплатників його газети "Село", яка виходила за галицьким правописом, були люди з різних частин України. Учений отримував багато листів від землеробів, у яких ті просили написати про те і те, "але не бувало таких, щоб жалілися, що не так в газеті пишуть, як у їх селі говорять, або не так вимовляють яке-небудь слово, як вони привикли" [5, с. 399]. На думку історика селяни практичніші, ніж окремі представники інтелігенції, їм цікавий зміст часопису, а не те, як пишуться окремі слова. Вони добре розуміють, як немає людей з однаковим обличчям, так і немає однакових мов. Кожна людина говорить хоч трохи відмінно від іншого, а село від села тим більше. Книжки і газети виходять для всієї України і вони не можуть підлаштовуватися під те, як говорять в тім чи іншій районі. Не можна писати мовою Шевченка та Котляревського про кооперацію та хворобу худоби. Звичайно, дана проблема була б усунута, якби українці мали хоча б початкову школу на рідній мові, тому М. Грушевський закликав селян добиватися від уряду відкриття українських шкіл, рішуче поборювати закиди окремих діячів, ніби вони не бажають української школи, української книжки [5, с. 400].

М. Грушевський наполегливо працював для всієї України. За словами І. Крип'якевича "він був немов перелітною пташкою, перебуваючи то в Галичині, то над

Дніпром. І весь той час одне було в нього на умі – не випуща праця для всіх частин української землі" [7, с. 468].

На жаль, не завжди зусилля історика у справі зближення різних частин України знаходили розуміння і підтримку. Конфлікт у НТШ, який розгорівся в 1913 р., мав і регіональні причини. Галицькі діячі критику з боку М. Грушевського сприймали як особисту образу. Поборювання вченим галицького партикуляризму наражалось на жорстку опозицію. Її виразником був його колишній учень С. Томашівський, який з пієтетом ставився до Галицької державності. На Наддніпрянській Україні не всі також сприймали поборницькі ідеї М. Грушевського. У розмові з Є. Чикаленком він скаржився, що "українське громадянство, як він помічає, відокремлює себе від нього і від того діла, яке проводить він у Києві. Що його вважають за галичанина і його видання "ЛНВ" та "Село" за галицькі... Він доводив, що серед нашого громадянства є багато людей, що не переносять галицької мови..." [10, с. 180].

Однак, незважаючи на труднощі, М. Грушевський послідовно до кінця свого життя залишався переконливим поборником єдності українських земель. У роки Першої світової війни, він, перебуваючи сам на засланнях, розгорнув кампанію в пресі на захист галичан від свавілля окупаційної російської влади. Чим міг допомагав, підтримував західноукраїнських біженців, військовополонених.

М. Грушевський вітав Акт злуки УНР і ЗУНР, який відбувся 22 січня 1919 р. і дуже шкодував, що його не було втілено в життя. Пізніше, повернувшись в Радянську Україну, учений очолив історичну секцію ВУАН, до роботи в якій він залучав галицьких науковців. При ній діяла спеціальна комісія з вивчення минулого західноукраїнських земель.

До кінця свого життя М. Грушевський залишався переконаним соборником, як у науці, культурі, так і у громадському житті. "Тільки в тіснім єднанні обох частин Єдиної України, що обопільно доповнюють і скріплюють себе, можуть бути забезпечені інтереси працюючого народу України і повнота його економічного і культурного розвитку", – писав він у вступі до часопису "Україна" в 1928 р. [1, с. 161]. Він закликав з подвоєними силами працювати над культурним й економічним єднанням обох земель.

Політична діяльність та творча спадщина Великого Українця заслуговує на подальше вивчення. На черзі стоїть питання написання ґрунтовної політичної біографії М. Грушевського.

1. *Винар Л.* М. Грушевський і Наукове товариство ім. Т. Шевченка: 1892–1934. – Нью-Йорк; Дрогобич, Л., 2006.
2. *Грушевський М.* Галичина і Україна // Твори : У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич. – К., 2002. – Т. 1. 3. *Грушевський М.* Велике діло // Україна – 1929. – Ч. 32. 4. *Грушевський М. С.* До наших читачів в Росії // Твори : У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – Л., 2005 – Т. 2. 5. *Грушевський М. С.* За слова і букви // Твори : У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – Л., 2005. – Т. 2. 6. *Грушевський М.* Щоденник 1904–1910 (упор. І. Гирич) // Київська старовина. – 1995. – № 1. 7. *Крип'якевич І.* Михайло Грушевський. Життя і діяльність // Великий Українець – К., 1992. 8. *Петлюра С.* З українського життя за 1907 рік // Статті, листи, документи. – Нью-Йорк, 1979 – Т. 2. 9. *Чикаленко Є. Х.* Спогади (1861–1907) : У 3 ч. – Л., 1925. 10. *Чикаленко Є. Х.* Щоденник 1907–1914. – Л., 1931.